

ЮРИДИЧНА ОСВІТА

УДК 378.1

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2-220>

Роман Вікторович Вереша

Кафедра кримінального та адміністративного права
Академія адвокатури України
Київ, Україна

ІННОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Організація вищої освіти є важливим інструментом реалізації суспільних запитів на підготовку фахових спеціалістів у тій чи іншій галузі життєдіяльності соціуму. Право, як єдиний у нинішньому світі універсальний регулятор суспільних відносин, покликане забезпечувати безперерйне функціонування інституційних та суспільно-владних механізмів взаємодії за будь-яких обставин. Заклади вищої правничої освіти в цих процесах відіграють роль головного постачальника фахових кадрів, зокрема, для системи державного управління, судових на правоохоронних органів, адвокатури, нотаріату. Саме вони забезпечують згадані інституції кваліфікованими фахівцями, не тільки надаючи їм фахові навички, а й у цілому формуючи так званий професійний світогляд. Водночас юриспруденція як наука і навчальна дисципліна є динамічною освітньою галуззю, що безперервно адаптується під актуальні суспільні запити, потребуючи постійного вдосконалення. Ці адаптаційні процеси потребують аналізу й узагальнення для цілісного розуміння напрямків розвитку правничої освіти. Метою цього дослідження є визначення основних завдань, що є найбільш актуальними для сфери правничої освіти на сучасному етапі. Виділяються три основні сфери суспільних змін, що найбільшим чином впливають сьогодні на організацію життя країни. Умовно ці сфери можуть бути визначені як відображення світових процесів глобалізації, проявом якої в сфері освіти є потреба в інтернаціоналізації останньої; відображення сучасних суспільних процесів, найістотнішими для яких стали пандемія COVID-19 і війна рф проти України, а також розвиток новітніх технологій, що призводить до істотних змін в організації як освітньої, так і юридичної діяльності. У статті послідовно розглядаються всі три вказані напрями, аналізується нормативно-правова база, що була створена задля забезпечення вирішення завдань, які постають на кожному з напрямів, визначаються ресурси, що були запропоновані міжнародними інституціями для вирішення сучасних проблем у сфері правничої освіти, які можуть бути використані при вивченні окремих тем. Визначаються аспекти, що є специфічними саме для сфери правничої освіти. Зокрема зауважується на актуальності перегляду змісту навчальних матеріалів у зв'язку з істотними змінами в законодавстві, що відбулися після початку широкомасштабного вторгнення рф. Визначається, що важливим аспектом практичної складової сучасної правничої освіти є не лише тра-

диційні практичні навички юриста, а й користування цифровими інструментами, включаючи систему Електронний суд. Сучасна комунікація визначається не лише як інструмент, а й як об'єкт правового регулювання.

Ключові слова: правова реформа, юридична освіта, пандемія, війна в Україні, академічна мобільність, європейська інтеграція.

Roman V. Veresha

Department of Criminal and Administrative Law
Academy of Advocacy of Ukraine
Kyiv, Ukraine

INNOVATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF MODERN LEGAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES

Abstract. *The organization of higher education is a crucial instrument for addressing societal demands in the training of specialists across various fields of social activity. Law, as the sole universal regulator of social relations in the modern world, is designed to ensure the uninterrupted functioning of institutional and socio-political interaction mechanisms under any circumstances. Institutions of higher legal education play a key role in these processes, serving as the primary suppliers of professional personnel, particularly for the public administration system, judicial and law enforcement bodies, the legal profession, and notarial services. These institutions not only equip professionals with specialized skills but also shape their overall professional worldview. At the same time, jurisprudence as both a science and an academic discipline is a dynamic field of education that continuously adapts to current societal demands, necessitating constant improvement. These adaptation processes require analysis and generalization for a comprehensive understanding of the directions in which legal education is evolving. The aim of this study is to identify the most pressing challenges facing legal education today. Three key areas of societal change are highlighted as having the most significant impact on the organization of national life. These can be broadly categorized as follows: the influence of global globalization processes, which in education manifests as the need for internationalization; the reflection of contemporary societal developments, particularly the COVID-19 pandemic and Russia's war against Ukraine; and the advancement of new technologies, which are driving substantial transformations in both education and legal practice. This article systematically examines all three of these areas, analyzing the regulatory framework established to address the challenges arising in each domain. It also identifies the resources provided by international institutions to address current issues in legal education, which can be integrated into the study of specific topics. Furthermore, the study outlines aspects that are unique to legal education. In particular, it emphasizes the need to revise the content of educational materials in response to significant legislative changes following the full-scale invasion of Russia. A crucial component of modern legal education is the development of traditional legal practice skills and the integration of digital tools, including the Electronic Court system. Contemporary communication is recognized not only as an instrument but also as an object of legal regulation.*

Keywords: legal reform, legal education, pandemic, war in Ukraine, academic mobility, European integration.

ВСТУП

В умовах розвитку т.зв. «постіндустріального» або «інформаційного» суспільства, а також викликів для фахівців різних професійних галузей, які супроводжують ці процеси, посилюються вимоги до освітньої галузі. Вища освіта вже не може орієнтуватися виключно на класичні стандарти та методи навчання. Ігнорування сучасних трендів призведе до низької конкурентоспроможності її здобувачів на ринку праці, що неодмінно завдасть негативного впливу на рейтинг самого вищого навчального закладу. У більш глобальному масштабі це матиме негативний вплив на конкурентоспроможність цілих країн або регіональних об'єднань, оскільки швидка й адекватна реакція на виклики, яка потребує висококваліфікованих кадрів, – це те, що забезпечує життєздатність, стабільність та авторитет будь-якої країни в сучасному світі. Водночас розуміння й оцінка таких викликів дозволяє виділити головні вектори розвитку вищої освіти на кожному конкретному етапі суспільного розвитку. Виклики, що обумовлюють сучасні завдання вищої освіти, можуть мати як більш явний, а іноді й агресивний характер, яскравими прикладами яких стала пандемія COVID-19 та російська воєнна агресія проти України, так і більш «повсякденний», іноді майже латентний вигляд, такий як розвиток новітніх технологій, які, за деякими виключеннями, майже непомітно, але істотно змінюють світ.

Сфера освіти є однією з найважливіших базових складових розвитку будь-якої держави. Її значення не може бути переоцінене, тоді як недооцінка може призвести до фатальних наслідків, позбавляючи країну наукової бази для розвитку та кадрового потенціалу, здатного забезпечити потреби й еволюцію суспільства. Так само неможливим у сучасних умовах глобалізації й інформаційного суспільства є автономний розвиток освіти й науки. Глобалізаційні процеси вимагають розширення комунікації й опанування нових її видів, адже лише такий підхід дозволяє успішно інтегруватися в світовій освітній простір, стати його невід'ємною й значущою частиною [1].

Освіта невідступно слідує змінам у політичному, економічному, соціальному житті суспільства та реагує на технологічний розвиток. Своєчасність і актуальність наукових досліджень та відповідність знань, що передаються здобувачам, існуючим реаліям є ознакою актуальності освіти, метою організації освітнього процесу в його широкому розумінні. Проте ця мета залишається актуальною постійно. Як зазначається у Спільній декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», «надзвичайно важливим є те, щоб незалежність та автономія університетів забезпечували постійну адаптацію систем вищої освіти й наукових досліджень відповідно до нових потреб, вимог суспільства та розвитку наукових знань» [2]. Важливість розвитку адаптивних можливостей вищих закладів освіти яскраво продемонструвала всьому світові пандемія COVID-19, коли одночасно призупинили навчання 220 млн здобувачів вищої освіти [3].

Особлива роль правничої освіти обумовлюється тими завданнями, які стоять перед нею як у сфері розробки наукового підґрунтя в системі регулювання суспільних відносин та забезпечення діяльності органів державного управління й правоохоронних органів, так і в підготовці кадрів для них. Війна ще більше загострила цю проблему, але не зупинила процес реформ. У 2024 році Комітет Верховної Ради України з питань правової політики представив Концепцію проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії [4]. Також питання правничої освіти в Україні визнається актуальним і на міжнародному рівні. Зокрема одним із завдань Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» 2023–2026» є надання сприяння в здійсненні реформування в сфері юридичної освіти з метою приведення її у відповідність до міжнародних стандартів та права ЄС [5].

Аналітичний ресурс *Liga Zakon* визначив основні юридичні тренди 2024 року, серед яких називається використання в юридичній діяльності можливостей генеративного штучного інтелекту, нормативно-правове регулювання діяльності, пов'язаної зі створенням і використанням новітніх технологій, забезпечення кібербезпеки та конфіденційності даних, відповідність діяльності компаній цілям сталого розвитку, що забезпечує їх інвестиційну привабливість, розробка нових підходів до організації праці (зокрема, більш активне використання віртуального формату) та розширення використання у власній діяльності можливостей новітніх технологій в цілому [6]. Зрозуміло, що підготовка здобувачів вищої правничої освіти без урахування сучасних трендів розвитку галузі значно знижує їх цінність на ринку праці, а разом із цим – і привабливість та авторитет відповідного закладу освіти.

В академічних дослідженнях питанням, пов'язаним із сучасними викликами, що постають перед вищою освітою, та освітнім трендам приділяється постійна увага. Серед національних досліджень останніх років основна увага приділяється питанням, пов'язаним із функціонуванням системи освіти й організацією освітнього процесу під час війни. Так, заходам державної політики в сфері освіти в умовах воєнного стану присвячене дослідження І. І. Усар [7]. Існуючі загрози для сфери освіти та шляхи збереження освітнього потенціалу в часи воєнної агресії розглядають О. І. Денічева та С. Ф. Лук'янчук [8]. Докладний аналіз наслідків воєнних дій для системи вищої освіти України, зроблений на основі статистичних даних стосовно стану інфраструктури, фінансування, кадрового потенціалу, міграції студентів здійснюється І. Б. Шевчук та А. В. Шевчуком [9]. Також зберігається науковий інтерес до викликів, з якими система освіти зіткнулася в період пандемії COVID-19. Хоча висновки з питань, що пов'язані з пандемією, мають уже більшою мірою підсумковий характер, вони є цікавими з позиції подальшого вивчення питання організації функціонування системи освіти в умовах ізоляції та розвитку дистанційного навчання. Серед таких досліджень можна виділити роботу В. Поповича, А. Стадник та О. Ванюшиної, присвячену розгляду питання використання новітніх технологій та сучасних засобів комуні-

кації для організації дистанційного навчання, переваги та ризики дистанційної форми навчання [10]. Серед праць, що стосуються модернізації освіти в цілому заслуговує на увагу дослідження Н. І. Корильчук, Л. С. Дзевицької та С. В. Василюк-Зайцевої [11], присвячене питанню зміни базових підходів до формування навчальних програм, переходу від простого запам'ятовування інформації до її критичної оцінки та переосмислення. Не залишається поза увагою науковців і питання сучасних підходів до організації наукової діяльності [12]. Сфера вищої юридичної освіти також постійно залишається в фокусі як педагогічної, так і юридичної науки. Так, питанню реформування юридичної освіти з позиції формування окремих компетенцій майбутніх юристів присвячене дослідження В. М. Тарнавської [13]. Слід зазначити, що сучасні дослідження охоплюють як широке коло поточних трендів в освіті в цілому, так і окремі питання правничої освіти. Водночас, як окрема сфера освітньої діяльності, правнича освіта вимагає комплексної характеристики викликів, що стоять перед нею на сучасному етапі.

Визначення таких актуальних викликів є необхідною передумовою розробки або пошуку адекватних інструментів для їх подолання. Метою даного дослідження є конкретизація проблем, що виникають у сфері вищої правничої освіти на сучасному етапі її розвитку, і пошук можливих шляхів їх подолання.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Дослідження побудоване на основі аналізу представлених в академічній літературі сучасних поглядів на організацію системи освіти в контексті основних напрямків її розвитку, міжнародних актів (Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19.06.1999, Рекомендація CM/REC(2022)16 Рада Європи) [2, 14], а також на аналізі змін, що були внесені до національного законодавства України в сфері організації освітнього процесу. Крім базового Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [15] та постанови КМУ «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність» від 12.08.2015 № 579 [16], а також деяких нормативно-правових актів, що стосуються періоду пандемії COVID-19 (постанова КМУ «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території зі значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS – CoV-2» від 22.07.2020 № 641; постанова КМУ «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS – CoV-2» від 11.03.2020 № 211) [17, 18], решта нормативно-правових актів належить до періоду після початку широкомасштабного вторгнення рф (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу» від 24.04.2024 № 3642 – IX та пояснювальна записка до відповідного законопроекту; постанова КМУ «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів ви-

щої та фахової передвищої освіти» від 30.08.2024 № 1021; постанова КМУ «Про припинення дії міжнародних договорів в галузі освіти і науки з Російською Федерацією» від 24.03.2022 № 355; наказ МОН України «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 № 235) [19–23]. Такий вибір обумовлюється тим, що період із початку широкомасштабного вторгнення рф є абсолютно новим із позиції соціально-економічної ситуації, а отже, структура викликів, що стоять перед вищою правничою освітою, істотно змінилася. Крім діючих нормативно-правових актів був розглянутий проект Концепції проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії, а також вивчений індивідуальний досвід вищих юридичних закладів освіти в нормуванні роботи в сфері інтернаціоналізації їх діяльності (Стратегія інтернаціоналізації Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 30.06.2020) [24]. З метою визначення сучасних трендів та потреб юридичної освіти було використано матеріали юридичних платформ та аналітичних центрів (Liga Zakon, Лабораторія законодавчих ініціатив, Лабораторія інноваційного розвитку ПРООН). Розглянуто ресурси міжнародних інституцій (Ради Європи, Всесвітньої організації інтелектуальної власності) з позиції можливості їх використання в освітньому процесі закладів вищої правничої освіти. Мета дослідження полягає у виділенні й характеристиці сучасних тенденцій розвитку освіти з концентрацією на організації правничої освіти. В якості завдань було обрано з'ясування наступних питань: як вплинув початок воєнних дій на задекларовані Україною реформи вищої освіти й її інтеграцію до європейського світового простору; яким чином змінилися підходи до організації освітнього процесу в умовах глобального впливу на життя країни таких неконтрольованих явищ як пандемія та воєнні дії та яким чином впливають і можуть бути використані при організації підготовки юристів засоби новітніх технологій (у т.ч. використання штучного інтелекту). Окремо виділяються питання, пов'язані з сучасним міжнародним досвідом організації ефективної правничої освіти. Основою для проведення дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців, міжнародно-правові акти, національне законодавство України та аналітичні звіти міжнародних організацій і фондів.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Розвиток сучасної правничої освіти є багатовекторним завданням, що включає інтеграційні заходи, спрямовані на її становлення як органічної складової світової освітньої системи; заходи, спрямовані на приведення освітнього й наукового процесу у відповідність до вимог інформаційного суспільства та розвитку сучасних технологій, а також заходи, спрямовані на вирішення актуальних проблем, пов'язаних із викликами сьогодення.

В умовах глобалізації розвиток будь-якої сфери суспільної діяльності потребує не лише комунікації з зарубіжними партнерами, а й становлення її як

невід'ємної складової світового професійного простору. Автономне існування хоча й можливо, проте не лише не дозволяє досягти конкурентноздатного рівня розвитку, а й призводить до поступового занепаду. Сфера освіти не є виключенням із цього загального правила. Саме тому *інтернаціоналізація системи освіти* є необхідною передумовою її нормального функціонування. Приведення стандартів власної діяльності до міжнародних стандартів, комунікація з науковими й освітніми установами інших країн, академічна мобільність дозволяють вищим закладам освіти відповідати світовим критеріям якості в сфері наукового та освітнього процесів, мати доступ до ресурсів один одного, обмінюватися досвідом. Важливим також є те, що саме на етапі отримання освіти закладаються основи для успішного функціонування майбутніх фахівців в умовах глобалізації, адже саме на цьому етапі формуються перші ділові зв'язки та відбувається розуміння специфіки функціонування відповідного професійного середовища в інших країнах. Задля забезпечення отримання саме такої освіти, заклади освіти мають бути самі інтегровані до світової освітньої системи на всіх рівнях організації власної діяльності.

В академічній літературі інтернаціоналізація правничої освіти характеризується як один із головних показників «радикальних суспільних змін». При цьому інтернаціоналізація вищої освіти визначається як «посилення міжнародної складової в діяльності українських ЗВО», а в якості основних її складових називаються «розвиток міжнародної співпраці через програми академічного обміну (академічна мобільність студентів та викладачів), спрощення процедури визнання документів про освіту, розвиток програм для навчання іноземних студентів, розвиток міжнародної співпраці в науковій і дослідницькій сферах» [25, с. 128–129]. Специфіка правничої освіти полягає в тому, що вона міцно пов'язана з національною правовою системою. Водночас це не зменшує ролі сучасних освітніх тенденцій в її розвитку й не є перешкодою для її інтернаціоналізації. Навпаки, відповідність вищої юридичної освіти міжнародним стандартам є необхідною передумовою не лише євроінтеграції, а й зайняття Україною гідного місця у світі в цілому, адже саме якісна юридична освіта забезпечує належний рівень кадрового наповнення системи державного управління, є однією з передумов забезпечення дотримання принципу верховенства права та прав людини як загальносвітових цінностей. Створення сучасного освітнього простору також сприяє майбутній трудової мобільності працівників, підвищенню культурного й економічного впливу окремих країн, що є вже важливими елементами державної політики кожної з них.

На державному рівні одним із основних напрямів інтернаціоналізації освітнього процесу є участь України в Болонському процесі, спрямованому на створення єдиного європейського простору вищої освіти, до якого вона приєдналася ще двадцять років тому, в 2005 році. З того часу реформи, спрямовані на приведення національної освітньої системи у відповідність до європейських стандартів, стали невід'ємною складовою державної політики в сфері освіти. За цей

період в основному було створено законодавчу базу, що забезпечує як вищим закладам освіти можливість інтеграції до світового освітнього простору. Водночас слід зауважити, що така глобальна перебудова системи освіти не може бути здійснена одномоментно, вона потребує часу, урахування національної специфіки організації вищої освіти, підготовки фахівців. Тому казати про систему вищої освіти України як про таку, що повною мірою відповідає європейським і світовим стандартам, було б передчасним. Продовженням цього процесу стало прийняття в квітні 2024 року *Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу»* (далі – *Закон від 24.04.2024*) [19]. Як зазначалося розробниками відповідного законопроекту, метою змін, що вносяться до законів України «Про вищу освіту» та «Про освіту» стало як розширення персональних можливостей здобувачів освіти, так і підвищення рівня автономії закладів вищої освіти [20]. Законом від 24.04.2024 було запроваджено поняття індивідуальної освітньої траєкторії в сфері вищої освіти як такої її орієнтації на потреби конкретного здобувача вищої освіти, що забезпечує максимальну реалізацію ним можливостей щодо вибору змістовної й організаційної складової освітнього процесу. Також вводяться поняття міждисциплінарної предметної області та предметної області, а також поняття предметної спеціальності. Було уточнено такі базові поняття в сфері вищої освіти як кваліфікація, кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС), освітня програма, спеціалізація, спеціальність, а також зміст вимог до стандарту вищої освіти. В умовах функціонування інформаційного суспільства важливою новелою Закону від 24.04.2024 стало запровадження можливості використання алгоритму визнання знань, умінь і навичок, що були здобуті суб'єктом навчання шляхом неформального чи інформального навчання. Зокрема, вказується, що вищі заклади освіти мають «здійснювати визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти, у порядку, затвердженому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки» [19].

У представленій у 2024 році Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики Концепції проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії [4] підкреслюється надзвичайна роль саме вищої юридичної освіти в забезпеченні Україною стандартів у сфері верховенства права та прав людини, що є необхідною передумовою для членства в Європейському Союзі. Крім того, вимога щодо наявності саме вищої юридичної освіти є необхідною передумовою для доступу до цілої низки посад у системі державного управління. Розробники Концепції звертають увагу на наявні в сучасній системі юридичної освіти України невідповідності як міжнародним, так і європейським стандартам. Зокрема йдеться про здійснення підготовки правників за двома окремими спеціальностями, а саме «Право» та «Міжнародне право». Також звертається увага на низькі показники рівня підготовки за зазначеними спеціальностями (за результатами ЄДКІ-2023), тоді як кількість осіб, які

здобувають юридичну освіту, має найбільший показник серед усіх спеціальностей, а кількість закладів освіти, що здійснюють підготовку за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» є значно більшою, ніж кількість аналогічних закладів освіти в країнах-членах ЄС. Спостерігається значна відмінність у рівні знань студентів денної та заочної форми навчання, а також низький рівень практичних навичок випускників через формальний підхід до проходження ними практики. У зв'язку з цим Концепцією передбачаються як заходи із забезпечення рівного доступу до юридичної освіти, так і зміна структури останньої (включаючи відмову від таких неоднозначних моментів в її організації, як існування рівнів підготовки фаховий молодший бакалавр, молодший бакалавр і бакалавр права; заочна форма навчання та її заміщення змішаною формою (очна плюс дистанційна), а також посилення практичної складової в підготовці фахівців у системі юридичної освіти. Водночас перші кроки вже фактично було зроблено. Так, у серпні 2024 року було прийнято постанову КМУ «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» [21]. Постанова вносить зміни до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Зокрема, починаючи з 2025 року не передбачається здійснювати підготовку рівня «фахова передвища освіта» за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» (0421 Law відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013).

Процес інтернаціоналізації знаходить відображення не лише в державних документах, а є також невід'ємною складовою діяльності самих ЗВО. Зокрема, в якості прикладу може бути наведена прийнята в 2020 році Вченою радою Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого Стратегія інтернаціоналізації [24]. Стратегія пропонує загальне визначення інтернаціоналізації як процесу «інтеграції міжнародного або міжкультурного виміру в навчальні та дослідницькі функції установи» [24, с. 2]. Також виділяється інтернаціоналізація на рівні самого університету як процес його перетворення з національного на інтернаціональний, що означає включення міжнародних аспектів до кожного з компонентів управління ним. Таким чином, інтернаціоналізація полягає в розвитку міжнародної співпраці не як окремого виду діяльності Університету, а як невід'ємної складової організації роботи кожного з його підрозділів, що має значно підсилювати інтернаціоналізаційні процеси. Стратегія визначає внутрішню й зовнішню інтернаціоналізацію. Перша полягає у формуванні відповідної культури й клімату всередині самого закладу освіти, тоді як друга включає активізацію міжнародного обміну освітніми продуктами, послугами та технологіями. Стратегія також визначає цілі, форми та конкретизує складові інтернаціоналізації на кожному рівні: адміністрації закладу освіти, науково-педагогічних працівників і співробітників та здобувачів вищої освіти. Важливим із позиції практичної реалізації є включення до Стратегії системи індикаторів інтернаціоналізації університету, адже це дозволяє забезпечити підхід, за яким положення Стратегії не залишаться

декларативними, оскільки наявність критеріїв оцінки дозволяє побачити динаміку розвитку інтеграційних процесів.

У контексті інтернаціоналізації правничої освіти слід також ще раз підкреслити, що освіта й наука не можуть існувати в умовах ізоляції. **Результативна комунікація в багатокультурному середовищі й культурні компетенції (компенсації)** є одним із найважливіших інструментів інтернаціоналізації вищої освіти. Вона охоплює всі складові сфери вищої освіти й стосується як діяльності здобувачів вищої освіти, так і науковців. Новітні технології істотно розширили можливості комунікаційного процесу. Сучасні месенджери та онлайн-платформи роблять можливим не лише продуктивне спілкування між окремими особами, а й проведення колективних заходів. Не є перешкодою для спілкування й мовні відмінності, адже інструменти штучного інтелекту вже здатні забезпечувати переклад досить високої якості. Водночас те, що не може бути подолано автоматично, це культурна специфіка кожної країни. В академічній літературі пропонується поняття культурної компетентності, що визначається як «здатність ефективно спілкуватися в різних культурних контекстах, яка має численні компоненти, що включають мотивацію, знання про себе та інших, толерантність до незнайомого тощо» [26]. Це питання потребує особистої уваги кожного учасника комунікаційного процесу, що насправді не є проблемою в умовах доступу практично до будь-якої інформації.

З позиції підготовки майбутніх правників слід зауважити, що стиль комунікації, межі дозволеного, а також можливі негативні наслідки так званої «мови ворожнечі» є сьогодні об'єктом уваги не лише окремих країн, а й міжнародних інституцій. Зокрема, Радою Європи було запроваджено онлайн-курс Combating Hate Speech [27]. Основою для його подальшого оновлення стала Рекомендація CM/REC(2022)16 про боротьбу з розпилом ненависті (2022) [14]. Розглядаючи питання комунікації з позиції прав людини, Рада Європи вказує на те, що питання запобігання мові ворожнечі істотним чином пов'язано з іншими правами людини (право на повагу до приватного та сімейного життя, право на свободу вираження поглядів, право на свободу від дискримінації) [14]. Таким чином, із позиції правничої освіти питання комунікації слід розглядати не лише в контексті налагодження процесу спілкування, а й з позиції розуміння проблем комунікації як складової правових норм.

Розглядаючи питання комунікації в сучасному світі слід також зауважити, що воно розуміється сьогодні дуже широко й не обмежується системою людина-людина. Компетенції сучасної комунікації включають також навички користування різноманітними каналами обміну інформацією, а також використовувати можливості штучного інтелекту [28]. У даному аспекті йдеться як про практичні навички користування відповідними інструментами, так і про процес спілкування, коли йдеться про штучний інтелект. Звичайно, таке спілкування є скоріше квазікомунікацією, проте розуміння основних принципів функціонування ШІ, а також усвідомлення того, що навчання ШІ відбувається на основі вже наявної

інформації, а сам інструмент не є гарантованим від можливого впливу з боку розробників, ставить питання про необхідність формування в майбутніх правників здатності до критичної оцінки будь-якої інформації.

Ще однією невід'ємною складовою інтернаціоналізації освіти є *академічна мобільність*. Академічна мобільність визначається ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» як «можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами» [15]. Законодавство України визначає широке коло осіб, що можуть бути учасниками академічної мобільності, включаючи до нього, крім громадян України, також іноземців, осіб без громадянства, осіб, які мають статус закордонного українця, осіб, які мають статус біженців чи є такими, що потребують додаткового захисту [16]. Академічна мобільність забезпечується програмами академічної мобільності, що функціонують на основі угод між закладами вищої освіти. Вона спрямована на вирішення цілої низки завдань, як безпосередньо пов'язаних із професійною (майбутньою професійною) діяльністю осіб, що беруть участь у відповідних програмах, так і спрямованих на реалізацію (у кінцевому підсумку) політики м'якої сили, зокрема через популяризацію української культури і мови.

Значним випробуванням для систем освіти країн світу стала *пандемія COVID-19*. Два базових права людини – право на охорону здоров'я й право на освіту опинилися на межі компромісу, коли повне припинення освітнього процесу та припинення дії міжнародних освітніх програм на початкових етапах пандемії стало необхідним заходом для забезпечення безпеки здоров'я націй. Відповідно до постанови КМУ «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS – CoV-2» на всій території України було встановлено карантин починаючи з 12 березня 2020 року. Всі заклади освіти було закрито, що на початку пандемії повністю зупинило освітній процес. Одним із найскладніших моментів слід вважати організацію зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), адже саме за його результатами здійснювався набір на перші курси вищих закладів освіти. Із запровадженням у липні 2020 року адаптивного карантину [17] прийняття рішення стосовно вибору форми організації навчання було покладено на місцеву владу. Здебільшого рекомендованою для вищих закладів освіти була дистанційна форма навчання. Налагодження дистанційного навчання може мати певні складності, у тому числі й пов'язані з наявністю цифрового розриву, що має прояв насамперед у відсутності доступу до цифрових технологій, відсутності базових цифрових навичок у різних груп населення [29]. Говорячи про дистанційну форму занять у системі правничої освіти, варто зазначити, що вона не має тих перешкод, що можуть виникати при вивченні дисциплін, пов'язаних із лабораторними дослідженнями тощо. До того ж деякі вищі заклади освіти, вже мали досвід організації дистанційних занять (в якості прикладу може бути названа Національна академія внутрішніх справ). Водночас заклади вищої освіти, що не мали

досвіду організації дистанційних занять і, відповідно, онлайн-платформ для їх організації, отримали можливість безкоштовно скористатися відповідними інструментами компанії Google. Серед проблем організації освітнього процесу в закладах вищої освіти називається заміна деякими викладачами дистанційних занять на письмові роботи, що не забезпечувало якісного засвоєння матеріалу й призводило до надмірного завантаження студентів. До того ж доволі негнучкі підходи з боку МОН до організації освітнього процесу й недостатня автономія вищих закладів освіти призвели до проблеми забезпечення відтермінування захисту кваліфікаційних робіт [30]. З одного боку, пандемія завдала значного негативно впливу на функціонування системи вищої освіти. З іншого боку, яким би парадоксальним це не здавалося, вона змусила заклади освіти активізуватися в напрямку більш широкого використання новітніх технологій, організації дистанційного навчання, засвоєння нових форм комунікації.

Складнощі в сфері освіти в період пандемії COVID-19 стали загальноосвітовою проблемою. У звіті, що присвячений наслідкам пандемії, UNESCO вказує не лише на їх загальну оцінку як таких, що спричинили серйозну шкоду вищим закладам освіти, а й звертає увагу на те, що наслідки пандемії були різними для різних країн, регіонів та соціальних груп. Загальний рівень економічного добробуту став при цьому одним із визначальних критеріїв, що впливав на рівень спричиненої шкоди та довготривалість її наслідків. Так, наприклад, якщо показники кількості студентів, що постраждали через припинення очного доступу до закладів освіти в країнах Європи й Центральної Азії склали 46%, то в країнах Південної Африки їх кількість сягала 95% [3]. Також звертається увага на ускладнення в реалізації дослідницьких проєктів, особливо таких, що пов'язані з лабораторними дослідженнями. Важливим фактором впливу на сферу вищої освіти стало ускладнення комунікації. Причому йдеться не лише про комунікацію на рівні студент-студент чи викладач-студенти, а й проблеми з налагодженням контактів у науковому середовищі, а також контактів між випускниками та потенційними роботодавцями [3]. Таким чином, для вищої освіти наслідки пандемії можна охарактеризувати як такі, що виходять за межі виключно освітнього чи наукового процесу. Слід звернути увагу на розроблені UNESCO рекомендації в сфері організації вищої освіти. На міжнародному й регіональному рівні особлива увага має бути приділена посиленню співробітництва через створення університетських асоціацій, посилення співпраці з UNESCO, активізації академічної мобільності (у т.ч. у віртуальному форматі). Питанню відповіді освіти на кризові явища має бути приділена окрема увага в наукових дослідженнях. Також актуальним залишається посилення технічних можливостей вищих закладів освіти з метою забезпечення ефективного освітнього процесу в дистанційному форматі. Зкладам вищої освіти рекомендується переглянути підходи до організації управління, освітнього процесу й організації наукових досліджень. Головним чином йдеться про відхід від традиційних моделей у бік більшого використання можливостей сучасних технологій. Такий підхід потребує й перегляду автономності вищих за-

кладів освіти, зокрема щодо прийняття рішень і пошуку джерел фінансування, адже обмежені державні ресурси неодмінно будуть гальмувати процес технічної перебудови. Зокрема йдеться про необхідність створення кожним вищим закладом освіти власної віртуальної навчально-наукової платформи. Запровадження дистанційної або змішаної форми навчання має поєднуватися з турботою про психічний і фізичний стан студентів, їх соціальну активність, для чого також необхідне створення відповідної онлайн-платформи, що стане місцем спілкування студентів і викладачів [3]. Аналіз наведених рекомендацій дозволяє зробити висновок про їх спрямованість на стимулювання закладів вищої освіти до більш активного освоєння віртуального простору. Крім того, поступове запровадження змішаного підходу до організацій освітнього процесу дозволяє підготувати студентів і викладачів до більш толерантного сприйняття переходу на дистанційне навчання в разі виникнення такої необхідності. Водночас, як показав подальший досвід України, все це працює виключно в умовах наявності електрики і зв'язку.

Тоді як світ повертається до нормального порядку здійснення освітнього процесу, Україна продовжує його в екстремальних умовах. Відстоювання свого права на самостійний вибір політичного курсу перетворилося на справжню боротьбу за незалежність, насамперед – від імперських амбіцій рф. Проте воєнна агресія росії не лише примусила відмовитися, а й посилила європейські прагнення України. Більш того, посилення міграційних процесів значно актуалізувало проблему реформування системи освіти від більш широких завдань, таких як забезпечення академічної мобільності та прискорення приведення її у відповідність до європейських стандартів, до більш «повсякденних» завдань, таких як організація освітнього процесу не просто в дистанційному форматі, а й в умовах виникнення постійних технологічних проблем. Питання забезпечення безпечного навчального середовища набуло в умовах воєнного стану нового сенсу. Дистанційний формат навчання залишився пріоритетним не лише з питань безпеки, а й внаслідок фізичного руйнування будівель багатьох закладів вищої освіти або їх залишення на тимчасово окупованих територіях. Крім того, масові міграційні процеси призвели до іноді фізичної неможливості продовження навчання чи наукової роботи в конкретному закладі освіти. У такій ситуації особливого значення набула організація співпраці між вищими закладами освіти. Зокрема, крім питань, пов'язаних із забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників і майна закладів освіти та організації евакуації, Міністерство освіти і науки України звернулося до закладів вищої освіти, які не перебувають на території або в безпосередній близькості до зони проведення воєнних дій із прохання підготувати інформацію щодо наявних можливостей здійснити прийом евакуйованих здобувачів фахової передвищої та вищої освіти, науково-педагогічних працівників, персоналу ЗВО, що евакуюються, та членів їх сімей; визначити можливості щодо надання власних онлайн-платформ та здійснення інших організаційних заходів для відновлення евакуйованими ЗВО освітнього процесу [23].

Таким чином, неможливо заперечувати, що реакція на ті чи інші виклики безпосередньо пов'язана з характером останніх. Слід погодитися з висновком О. І. Денічевої та С. Ф. Лук'янчук про те, що існують виклики, зокрема такі, як гаряча фаза війни, коли універсальні алгоритми забезпечення функціонування системи освіти не працюють у силу об'єктивних причин [8, с. 127]. Так само І. І. Усар звертає увагу на те, що функціонування освіти в умовах воєнного стану потребує не просто вжиття негайних засобів заради збереження національної системи освіти, а й пошуку нових стратегічних підходів у сфері організації наукового й освітнього процесів [7]. При розгляді специфіки організації освітнього процесу в умовах війни, подальшого розвитку набув зроблений раніше В. Поповичем, А. Стадник та О. Ванюшеної [10] висновок щодо того, що пандемія COVID-19 стала не лише викликом, а й стимулом для розвитку нових форм комунікації й організації освітнього процесу, зокрема – дистанційної освіти. Дійсно, в період гарячої фази війни досвід дистанційної освіти виявився актуальним, але вже через інші причини – масову міграцію викладачів та студентів, руйнування інфраструктури закладів вищої освіти, необхідності забезпечення безпеки учасників освітнього процесу.

Важливий аспект, на який також слід звернути увагу в контексті підготовки здобувачів вищої освіти в сфері права, полягає в тому, що початок широкомасштабної війни призвів до швидкої зміни законодавства, причому не лише в галузях, що безпосередньо стосуються воєнного права. В якості прикладу можна навести фактичний дозвіл на укладання дистанційних шлюбів, що прямо суперечить сімейному законодавству України або істотні зміни в сфері оформлення спадщини. Таким чином, освітні матеріали не лише підлягали корегуванню, а й сам підхід до донесення певних положень до здобувачів повинен був базуватися насамперед на спонуканні їх до критичного сприйняття інформації, розуміння необхідності всебічного аналізу правових норм під час їх застосування.

Ще одним важливим аспектом, що набув у академічній літературі характеристики «освітнього тренду» стало питання організації комунікації між закладами вищої освіти та потенційними роботодавцями або базами практики. Як указує О. Юденкова, у сучасних умовах «тільки використання результатів науки, нових технологій та інновацій, а також стратегій ефективної комунікації з підприємцями, як замовниками кадрів, може допомогти закладам вищої освіти побудувати нові підходи до практичної підготовки майбутніх фахівців та сприяти у досягненні високого рівня якості освіти» [31]. Така позиція є цілком слушною, адже іноді формальний підхід до проходження практики, що часто мав місце в довоєнний період, сьогодні вже не працює. Водночас як ніколи актуальною є проблема так званого «кадрового голоду». За даними Конфедерації роботодавців України, лише за перший рік війни Україна втратила з тих чи інших причин 5,5 млн працездатних громадян, що складає майже третину працездатного населення [32]. У таких умовах роботодавці як ніколи зацікавлені в кваліфікованих кадрах, що загострює перед закладами вищої освіти завдання із забезпечення та-

кого рівня підготовки випускників, щоб вони могли починати трудову діяльність з мінімальним періодом адаптації безпосередньо на робочому місці. Водночас саме проблема розриву між теорією і практикою все ще продовжує залишатися однією з основних при підготовці юристів в Україні [33].

Крім того, війна призвела до перегляду можливості продовження співпраці з деякими партнерами в сфері освіти. Так, національне законодавство України містить низку обмежень стосовно держав, чії дії створюють загрозу національній безпеці України. Зокрема, громадяни держави-агресора, держави-окупанта, а також держави, що визнає тимчасово окуповані території України таким, що більше їй не належать, не можуть брати участь у програмах академічної мобільності, що пропонуються національними закладами вищої освіти [16]. З початком широкомасштабного вторгнення рф на територію України було припинено дію угод з рф щодо співробітництва в галузі освіти та в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, а також про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту і вчені звання [22].

В аналітичному звіті «Вища освіта в Україні: зміни через війну», підготовленому Є. Ніколаєвим, Г. Рієм та І. Шемелинцем за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні, особливої актуальності внаслідок, спочатку, пандемії COVID-19, а потім – війни рф проти України, набуло питання так званих «освітніх втрат», які визначаються як «загальні або конкретні втрати знань або навичок через тривалу прогалину чи розрив в освітній програмі учня» [34]. Водночас із початком війни почали активно розвиватися зарубіжні онлайн-площинки для надання підтримки системі вищої освіти України. Серед них згадуються інформаційна сторінка ERA4Ukraine розміщена на вебсайті Єврокомісії та спеціальна інформаційна сторінка Європейської навчальної фундації [34].

Кажучи про правничу освіту, особливу увагу слід приділити також навчальним ресурсам міжнародних інституцій. Насамперед ідеться про освітній проєкт Ради Європи Help. Сам по собі проєкт не є новим. Він спрямований на поширення знань у сфері прав людини серед представників державних та правоохоронних органів, а також усіх бажаючих. У рамках проєкту пропонується співпраця з національними закладами освіти, пов'язаними з підготовкою й підвищенням кваліфікації кадрів у сфері судочинства, системі прокуратури й адвокатури. Другим напрямом реалізації проєкту є платформа онлайн-навчання, що містить низку спеціалізованих курсів у сфері прав людини. Третім напрямом діяльності проєкту є розробка методології навчання прикладних дисциплін і освітніх курсів у сфері прав людини. Насамперед програми проєкту орієнтовані на представників юридичних спеціальностей (адвокатів, суддів, працівників правоохоронних органів), проте доступні також для всіх, хто цікавиться питаннями захисту прав людини. З початком воєнної агресії рф проти України значно збільшилася кількість курсів, вивчення яких доступно українською мовою. До того ж було розроблено чи оновлено низку курсів, що стосуються прав людини в умовах воєнного стану (Депортація дітей під час воєнних конфліктів; Права людини в збройних силах; Тимчасовий захист в Європейському Союзі).

Ще одним цікавим навчальним ресурсом для майбутніх правників є курси Всесвітньої академії інтелектуальної власності, що діє в структурі Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). Слід також підкреслити, що Академія ВОІВ надає можливості не лише дистанційного, а й очного навчання, організуючи спільно з національними закладами вищої освіти Літню школу інтелектуальної власності, що дає можливість поглибленого вивчення окремих аспектів інтелектуальної власності в умовах багатокультурного мультимовного середовища. Остання можливість обмежена для України через воєнні дії, водночас доступ до онлайн-курсів залишається відкритим. Матеріали курсів, представлених зазначеними міжнародними організаціями, можуть як вивчатися здобувачами вищої правничої освіти самостійно, так і використовуватися викладачами під час вивчення відповідних курсів.

Кажучи про виклики, що стоять перед сучасною системою освіти, неможливо оминати питання про те, як змінюються *підходи до вибору способів та методів проведення наукових досліджень*. Як уже вказувалося раніше, можливі перешкоди на шляху до фізичного доступу до необхідних ресурсів спонукають до пошуку нових підходів. Водночас другою складовою змін, що відбуваються у цій сфері, є зміна інструментарію досліджень, зокрема все більш широке використання в цьому процесі новітніх технологій, включаючи інструменти *штучного інтелекту*. Кажучи про інновації саме в сфері правничої науки слід зауважити, що остання, маючи більш виражений гуманітарний характер, здається такою, що не має тісного зв'язку з технологіями в інших аспектах, ніж ті, що пов'язані з пошуком та обробкою інформації. Водночас огляд сучасних досліджень стосовно інноваційних підходів саме в сфері правничих наук доводить обмеженість такого підходу. Слід відмітити наукові розробки, присвячені застосуванню інноваційних технологій у діяльності слідчих органів (зокрема щодо впровадження новітніх техніко-криміналістичних засобів), цифровізації судочинства [35]. Інноваційним підходом у сфері криміналістики присвячено дослідження В. М. Шевчука, який характеризує стан криміналістичної науки як такої, всередині якої було накопичено достатню кількість емпіричного матеріалу, що дозволяє говорити про криміналістичні інновації як окремий напрям досліджень. Водночас вчений звертає увагу на те, що криміналістичні інновації розвиваються у відриві від практики, коли більшість із них ніколи не застосовуються на практиці, причиною чому часто стає відсутність зв'язку науки й практики. Криміналістичні інновації, таким чином, мають забезпечувати такий зв'язок [36]. Водночас у сфері менш пов'язаних із технологіями галузях правової науки, зокрема – теорії й історії права, питання інноваційного підходу до наукових досліджень також не обходиться увагою науковців. Зокрема, Н. О. Левицька, Л. А. Луць і Б. З. Якимович, досліджуючи сучасні методологічні підходи до вивчення питань, що торкаються таких областей, як історія і право, виділяють зміст історико-правового метода. Звертаючи увагу на специфіку історичного розвитку державно-правових явищ, учені вказують на недостатність історичного метода для їх повного розумін-

ня, адже вони є відображенням не просто розвитку суспільства, а перебувають на межі перетікання історичної та правової науки, що робить неприпустимим отождолення історичного й історично-правового методів [37].

Так само, як і питання інновацій, питання *застосування штучного інтелекту* також уявляється обмеженим у сфері правничих дисциплін і правничої освіти. Зазвичай воно пов'язується насамперед із питанням академічної доброчесності та неприпустимості використання генеративного штучного інтелекту для підготовки студентських і наукових робіт. Водночас питання штучного інтелекту в освітній діяльності виходить далеко за межі означених проблем. Сам штучний інтелект, як невід'ємна складова цифрових технологій, уже давно використовується в багатьох сферах правничої діяльності. Яскравим прикладом такого використання є так званий «Електронний суд». Слід зазначити, що Вищою школою адвокатури НААУ постійно проводяться вебінари з ознайомлення адвокатів із функціонуванням «Електронного суду». Цікавим інструментом, побудованим на основі ШІ, є також запропонована системою Liga Zakon можливість прогнозування результатів судового розгляду. У цьому контексті, також привертає увагу розробка автором альтернативного проєкту Кримінального кодексу України з використанням інтерфейсу штучного інтелекту. Володіння відповідними інструментами, або, принаймні ознайомлення з основами їх функціонування, має стати невід'ємною практичною складовою сучасної правничої освіти.

Безумовно, реформування вітчизняної системи вищої правничої освіти неможливо без вивчення та врахування *світових практик та міжнародних стандартів*. Зазначена тематика доволі широко представлена в науковій юридичній літературі, що є цілком обґрунтованим з огляду на триваючий процес перебудови як правничої освіти, так і системи судоустрою, правоохоронної системи тощо. Так, аналізуючи сучасні моделі юридичної освіти на прикладі досвіду Німеччини й США А. А. Серединко вказує на те, що побудова системи вищої юридичної освіти в цих країнах має істотні відмінності (зокрема, у США вона взагалі є сукупністю кількох моделей і перевага надається вузькій спеціалізації), тоді як юридичні вищі заклади освіти Німеччини готують юристів широкого профілю, а питання спеціалізації вирішується самим здобувачем при виборі сфери діяльності після завершення навчання. Водночас об'єднуючим підходом є значна увага до практичної підготовки та дуже серйозне ставлення до підсумкової атестації [38]. Отже, модель організації правничої освіти може залишатися внутрішньою справою кожної країни, тоді як її якість не може бути предметом компромісу. Таким чином, створення належного наукового підґрунтя є необхідною передумовою дієвості будь-яких змін, а міжнародний і зарубіжний досвід може запропонувати як уже готові відповіді, так і стати поштовхом для напрацювання власних рішень.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу ряду актуальних викликів, що постають перед сучасною правничою освітою, можна виділити три основні напрями, які потребують особливої

уваги. Першим із таких напрямків є реакція з боку як держави, так і закладів вищої правової освіти на тенденції глобалізації, що потребують її інтернаціоналізації. Незважаючи на те, що правнича діяльність міцно пов'язана з національною правовою системою, її інтернаціоналізація є необхідною передумовою для формування світогляду майбутніх юристів та розширення їх професійних можливостей. Для закладів вищої освіти інтернаціоналізація є не окремим напрямом роботи, а процесом, що є невід'ємною складовою діяльності кожного підрозділу.

Організація роботи закладів вищої освіти зазнала принципових змін. Вимушена ізоляція у зв'язку з карантинними заходами під час пандемії стала поштовхом для пошуку альтернативних засобів наукової комунікації й організації освітнього процесу. Закінчення пандемії не зупинило цей процес. Подальшого вирішення на державному рівні потребують проблеми, пов'язані з наявністю цифрового розриву, адже саме вони є основною перешкодою на шляху розвитку цифрової комунікації. Також актуальним є більш активне впровадження в освітній процес матеріалів, що пропонуються міжнародними інституціями, зокрема проектом Help Ради Європи, Всесвітньою академією інтелектуальної власності ВОІВ тощо.

Початок широкомасштабного вторгнення РФ на територію України наглядно продемонстрував значення технічної готовності до організації освітнього процесу в нетиповій ситуації, де важливу роль зіграв набутий за часи пандемії досвід організації дистанційного навчання. Перехід освіти до віртуального середовища дозволив не лише значною мірою вирішити проблему забезпечення безпеки як студентів, так і науково-педагогічних працівників, а й налагодити роботу тих вищих закладів освіти, інфраструктура яких була зруйнована. Також нового значення набула інтернаціоналізація освіти як основа для можливості продовження навчання українськими громадянами, які отримали тимчасовий захист за кордоном. Війна також висунула перед правничою освітою нові вимоги щодо змісту навчальних програм, які було викликано швидкою зміною законодавства й набуттям актуальності юридичних питань, пов'язаних із війною (зокрема, необхідність посилення знань у сфері гуманітарного права, прав людини, військового права тощо).

Швидкий розвиток новітніх технологій вимагає вивчення вже на етапі здобуття вищої правової освіти інструментів, пов'язаних із цифровізацією судової системи (зокрема, системи Електронний суд, інструментів системи Liga Zakon), та інших цифрових сервісів, що використовуються юристами при наданні юридичних послуг. Результатом має стати чітке розуміння студентами принципів роботи відповідних алгоритмів, а також знання правил інформаційної безпеки при роботі з такими інструментами.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Представлені в дослідженні результати й висновки можуть бути використані при складанні відповідних навчальних планів і програм для закладів вищої правової

освіти, а також як основа для подальших досліджень щодо актуальних питань організації правничої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Leaders in Law. 2024. Globalization and Legal Education: How Worldwide Trends Impact Legal Training. URL: <https://www.leaders-in-law.com/legal-news/globalization-and-legal-education-how-worldwide-trends-impact-legal-training/> (дата звернення: 22.01.2025).
- [2] Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти»: міжнарод. договір від 19.06.1999. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text (дата звернення: 22.01.2025).
- [3] Impact of COVID – 19 on higher education. UNESCO, 2022. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389860> (дата звернення: 22.01.2025).
- [4] Концепція проєкту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії. *Комітет ВРУ з питань правової політики*. URL: <https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/34720.pdf> (дата звернення: 22.01.2025).
- [5] Resilience, Recovery and Reconstruction: Action Plan for Ukraine 2023–2026. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023–2026-eng/1680aa8280> (дата звернення: 22.01.2025).
- [6] 5 світових юридичних трендів 2024 року. *Liga Zakon*. 2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/225455_5-svtovikh-yuridichnikh-trendv-2024-roku (дата звернення: 22.01.2025).
- [7] Усар І. І. Державна політика в сфері вищої освіти: виклики сьогодення. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35(74). №2. С. 99–103. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/17>.
- [8] Денічева О. І., Лук'янчук С. Ф. Виклики вищої освіти в умовах сучасних освітніх реалій. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Т. 75. С. 127–130. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/2663–6085/2024/75.24>.
- [9] Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. Т. 39. С. 1–11. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/2524–0072/2022-39-80>.
- [10] Попович В., Стадник А., Ванюшина О. Вища освіта в умовах пандемії COVID – 19: виклики та загрози. *Грані: науково-теоретичний альманах*. 2022. Т. 25. №2. С. 65–71. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/172225>.
- [11] Корильчук Н. І., Дзевницька Л. С., Василюк-Зайцева С. В. Проблеми та перспективи сучасної освіти України: спроби наукової рефлексії. *Академічні візії*. 2023. Т. 16. С. 1–13. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.5281/zenodo.7664630>.
- [12] Мантур-Чубата О. С., Дубілей Ю. А., Міхалець А. В. Особливості наукового дослідження у сучасному світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Т. 21(2). С. 9–11. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvuumevcg%5F2018%5F21%282%29%5F%5F4 (дата звернення: 22.01.2025).
- [13] Тернавська, В. М. Сучасні тенденції реформування вищої юридичної освіти в Україні (конституційно-правовий аспект). *Нове українське право*. 2022. №. 2. С. 142–148. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.20>.

- [14] Рекомендація CM/REC(2022) 16. Рада Європи, 2022. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cm-rec-2022-16-on-combating-hate-speech-ukrainian-versi/1680a9b672> (дата звернення: 22.01.2025).
- [15] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556 – VII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
- [16] Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність : постанова Каб. Міністрів України від 12.08.2015 № 579. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
- [17] Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS – CoV-2 : постанова Каб. Міністрів України від 22.07.2020 № 641. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF#n185> (дата звернення: 22.01.2025).
- [18] Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID – 19, спричиненої коронавірусом SARS – CoV-2 : постанова Каб. Міністрів України від 11.03.2020 № 211. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
- [19] Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу : Закон України від 24.04.2024 № 3642-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
- [20] Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/97c62e63-578c-49a5-aba9-3e38e16e5d52> (дата звернення: 22.01.2025).
- [21] Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти : постанова Каб. Міністрів України від 30.08.2024 № 1021. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
- [22] Про припинення дії міжнародних договорів в галузі освіти і науки з Російською Федерацією : постанова Каб. Міністрів України від 24.03.2022 № 355. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/355-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
- [23] Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану : наказ М-ва освіти і науки України від 07.03.2022 № 235. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
- [24] Стратегія інтернаціоналізації Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. *Протокол Вченої ради Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого* № 9 від 30.06.2020. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/2020/06/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0>

- D1%86%D1%96%D1%97-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8–2020. pdf (дата звернення: 22.01.2025).
- [25] Булда А. А., Корецька А. С. Інтернаціоналізація правової освіти як важливий чинник удосконалення професійної підготовки правознавців. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 18: Право*. 2017. Т. 32. С. 128–132. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35942/Bulda%20A.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.01.2025).
- [26] Василенко О. Міжкультурна компетентність : поняття, структура, принципи та методи розвитку. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи*. 2022. Т. 2(22). С. 59–67. DOI: [https://doi.org/https://doi.org/10.35387/od.2\(22\).2022.59-67](https://doi.org/https://doi.org/10.35387/od.2(22).2022.59-67).
- [27] Council of Europe. Combating Hate Speech, 2024. URL: <https://help.elearning.ext.coe.int/course/view.php?id=1759> (дата звернення: 22.01.2025).
- [28] Кашуба О. М., Кравчук Т. О. Міжкультурна комунікація як один із кроків успішної професійної діяльності. Стратегії міжкультурної та іншомовної комунікації крізь призму лінгводидактичної парадигми : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2024. 339 с. URL: <http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/33150/1/Strateg.pdf> (дата звернення: 22.01.2025).
- [29] Удовик О., Москаленко О., Килимник Є., Сахарова А. Подолання цифрового розриву в Україні: людиноцентричний підхід. UNDP. 2020. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/podolannya-tsyfrovoho-rozryvu-v-ukrayini-lyudynotsentrychnyy-pidkhdid> (дата звернення: 22.01.2025).
- [30] Сирбу О., Назаренко Ю., Когут І. Коронавірус та освіта: аналіз проблем і наслідків пандемії. *Cedos*. 2020. URL: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-ta-osvita-analiz-problem-i-naslidkiv-pandemii/> (дата звернення: 22.01.2025).
- [31] Юденкова О. Роль ефективної комунікації в розвитку партнерства між закладами вищої освіти та підприємствами як сучасний освітній тренд. *Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Ломжа, Польща, 2024). Ломжа : Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, 2024. С. 180–187. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/740128/> (дата звернення: 22.01.2025).
- [32] Мірошинченко О. Як Україні компенсувати втрату 30% трудового потенціалу. *Конфедерація роботодавців України*. 2023. URL: <https://employers.org.ua/news/id2487>
- [33] Юридична освіта: чи задоволені студенти якістю викладання права? *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 2024. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/yurydychna-osvita-chy-zadovoleni-studenty-yakistyu-vykladannya-prava/> (дата звернення: 22.01.2025).
- [34] Nikolaev Ye., Riy G., Shemelynets I. War in Ukraine: Reshaping the Higher Education Sector. Kyiv : Borys Grinchenko Kyiv University, 2023. 74 p. URL: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/HigherEd-in-Times-of-War-EN.pdf> (дата звернення: 22.01.2025).
- [35] Husieva V., Avdieiev O., Kornienko V., Kryvoruchko L. Innovative technologies as alternative means of improving the efficiency of criminal justice in Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11(52). P. 260–268. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.28>.
- [36] Shevchuk V. M. Scientific prerequisites for the formation of criminalistic innovation and some prospective directions of its development. *Experimental and Theoretical Research*

in Modern Science : sci. coll. «InterConf» : with the proceedings of the 1 st intern. sci. and practical conf. (Kishinev, Moldova, 16–18 Nov. 2020). Kishinev : InterConf, 2020. №2. P. 305–316. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/18229?locale=uk> (дата звернення: 22.01.2025).

- [37] Levytska N., Luts L., Yakymovych B. Modern scientific approaches to historical, historical and legal methodology: coincidences and parallels. *East European Historical Bulletin*. 2022. №22. P. 226–239. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.24919/2519-058X.22.253749>.
- [38] Серединко А. Сучасні моделі юридичної освіти (на прикладі США та Німеччини). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №10. С. 50–53. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/8>.

REFERENCES

- [1] Leaders in Law (2024). Globalization and Legal Education: How Worldwide Trends Impact Legal Training. Retrieved from <https://www.leaders-in-law.com/legal-news/globalization-and-legal-education-how-worldwide-trends-impact-legal-training/>.
- [2] Joint Declaration of the Ministers of Education of Europe «European Higher Education Area»: international treaty (1999, June). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text.
- [3] Impact of COVID-19 on higher education (2022). *UNESCO*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389860>.
- [4] Concept of the draft Law of Ukraine on Higher Legal Education and Primary Access to the Legal Profession. Retrieved from <https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/34720.pdf>.
- [5] Resilience, Recovery and Reconstruction: Action Plan for Ukraine 2023–2026. *Council of Europe*. Retrieved from <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280>.
- [6] 5 global legal trends for 2024 (2024). *Liga Zakon*. Retrieved from https://jurliga.ligazakon.net/news/225455_5-svtovikh-yuridichnikh-trendv-2024-roku.
- [7] Usar, I. I. (2024). State policy in the sphere of higher education: today’s challenges. *Scientific notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Public management and administration*, 35(74), 2, 99–103. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/17>.
- [8] Denicheva, O. I., & Lukyanchuk, S. F. (2024). Challenges of higher education in the conditions of modern educational realities. *Innovative pedagogy*, 75, 127–130. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.24>.
- [9] Shevchuk, I., & Shevchuk, A. (2022). Educational analytics through the prism of war: challenges and opportunities for higher education in Ukraine. *Economy and Society*, 39, 1–11. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>.
- [10] Popovych, V., Stadnyk, A., & Vanyushina, O. (2022). Higher Education in the Convention of the COVID-19 Pandemic: Challenges and Threats. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 25(2), 65–71. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/172225>.
- [11] Korilchuk, N. I., Dzevytska, L. S., & Vasilyuk-Zaytseva S. V. (2023). Problems and prospects of modern education in Ukraine: attempts at scientific reflection. *Academic visions*, 16, 1–13. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.5281/zenodo.7664630>.
- [12] Mantur-Chubata O. S., Dubilei Yu. A., & Mikhalets A. V. (2018). Peculiarities of scientific research in the modern world. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 21(2), 9–11. Retrieved from http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/

cgiiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvuumevcg%5F2018%5F21%282%29%5F%5F4.

- [13] Ternavska, V. (2022). Contemporary tendencies of the reforming the higher legal education in Ukraine (constitutional and legal aspect). *New Ukrainian Law*, 2, 142–148. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.20>.
- [14] Recommendation CM/REC(2022) 16 (2022). Council of Europe. Retrieved from <https://rm.coe.int/recommendation-cm-rec-2022-16-on-combating-hate-speech-ukrainian-versi/1680a9b672>.
- [15] On Higher Education: Law of Ukraine (2014, July). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- [16] On approval of the Procedure for implementing the right to academic mobility: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2015, August). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>.
- [17] On the establishment of quarantine and the introduction of enhanced anti-epidemic measures in the territory with a significant spread of acute respiratory disease COVID-19, caused by the SARS-CoV-2 coronavirus: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2020, July). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF#n185>.
- [18] On preventing the spread of acute respiratory disease COVID-19, caused by the SARS-CoV-2 coronavirus, in the territory of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2020, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>.
- [19] On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Development of Individual Educational Trajectories and Improvement of the Educational Process: Law of Ukraine (2024, April). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text>.
- [20] Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Development of Individual Educational Trajectories and Improvement of the Educational Process in Higher Education». Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/97c62e63-578c-49a5-aba9-3e38e16e5d52>.
- [21] On amendments to the list of fields of knowledge and specialties in which applicants for higher and professional pre-higher education are trained: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2024, August). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text>.
- [22] On the termination of international agreements in the field of education and science with the Russian Federation: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/355-2022-%D0%BF#Text>.
- [23] On some issues of organizing the work of institutions of professional pre-higher and higher education during martial law: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine (2022, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>.
- [24] Internationalization Strategy of the Yaroslav Mudryi National Law University. Minutes of the Academic Council of the Yaroslav Mudryi National Law University No. 9 (2020, June). Retrieved from <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/2020/06/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8-2020.pdf>.

- [25] Bulda A. A., & Koretska A. C. (2017). Internationalization of legal education as an important factor in improving the professional training of lawyers. *Scientific journal of the National Polytechnic University named after M. P. Dragomanov. Series 18: Law*, 32, 128–132. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35942/Bulda%20A.pdf?sequence=1>
- [26] Vasylenko, O. (2022). Intercultural competence: concepts, structure, principles and methods of development. *Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 2(22), 59–67. DOI: [https://doi.org/https://doi.org/10.35387/od.2\(22\).2022.59-67](https://doi.org/https://doi.org/10.35387/od.2(22).2022.59-67).
- [27] Council of Europe (2024). Combating Hate Speech. Retrieved from <https://help.elearning.ext.coe.int/course/view.php?id=1759>.
- [28] Kashuba, O. M., & Kravchuk, T. O. (2024). Intercultural communication as one of the steps of successful professional activity. In *Strategies of intercultural and foreign language communication through the prism of the linguodidactic paradigm: collective monograph*. Ternopil: TNPU, 339. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/33150/1/Strateg.pdf>.
- [29] Udovik, O., Moskalenko, O., Kilymnyk, E., & Sakharova A. (2020). Overcoming the digital divide in Ukraine: a human-centric approach. UNDP. Retrieved from <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/podolannya-tsyfrovoho-rozryvu-v-ukrayini-lyudynotsentrychnyy-pidkhid>.
- [30] Sirbu, O., Nazarenko, Y., & Kohut, I. (2020). Coronavirus and education: analysis of the problems and consequences of the pandemic. *Cedos*. Retrieved from <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-ta-osvita-analiz-problem-i-naslidkiv-pandemii/>.
- [31] Yudenkova, O. (2024). The role of effective communication in the development of partnership between higher education institutions and enterprises as a modern educational trend. Ukrainian language and culture in modern humanitarian time and space: aspects of interlingual communication and the formation of communicative competence of a modern specialist: collection of materials of the International Scientific and Practical Internet Conference (Łomża, Poland, 2024). Łomża: International Academy of Applied Sciences in Łomża, 180–187. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/740128/>.
- [32] Miroshnychenko, O. (2023). How to compensate Ukraine for the loss of 30% of labor potential. *Confederation of Employers of Ukraine*. Retrieved from <https://employers.org.ua/news/id2487>.
- [33] Legal Education: Are Students Satisfied with the Quality of Law Teaching? (2024). *Legislative Initiatives Laboratory*. Retrieved from <https://parlament.org.ua/analytics/yurydychna-osvita-chy-zadovoleni-studenty-yakisty-vykladannya-prava/>.
- [34] Nikolaev, Ye., Riy, G., & Shemelynets, I. (2023). War in Ukraine: Reshaping the Higher Education Sector. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University, 74. Retrieved from <https://osvitanalitika.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/HigherEd-in-Times-of-War-EN.pdf>.
- [35] Husieva, V., Avdieiev, O., Kornienko, V., & Kryvoruchko, L. (2022). Innovative technologies as alternative means of improving the efficiency of criminal justice in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 11(52), 260–268. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.28>.
- [36] Shevchuk, V. M. (2020). Scientific prerequisites for the formation of criminalistic innovation and some prospective directions of its development. *Experimental and Theoretical Research in Modern Science* : sci. coll. «InterConf» : with the proceedings of the 1 st intern. sci. and practical conf. (Kishinev, Moldova, 16–18 Nov. 2020). Kishinev :

InterConf, No. 2. 305–316. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/18229?locale=uk>.

- [37] Levytska, N., Luts, L., & Yakymovych, B. (2022). Modern scientific approaches to historical, historical and legal methodology: coincidences and parallels. *East European Historical Bulletin*, 22, 226–239. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.24919/2519-058X.22.253749>.
- [38] Seredynko, A. (2022). Modern models of legal education (us examples of the USA and Germany). *Juridical scientific and electronic journal*, 10, 50–53. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/8>.

Роман Вікторович Вереша

Доктор юридичних наук, професор

Кафедра кримінального та адміністративного права

Академія адвокатури України

01032, бульв. Тараса Шевченка, 27, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-4996-0283>

e-mail: veresha.roman6629@ukr.net

Roman V. Veresha

Doctor of Law, Professor

Department of Criminal and Administrative Law

Academy of Advocacy of Ukraine

01032, 27, Tarasa Shevchenka Blvd., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Вереша Р. В. Інновації та перспективи розвитку сучасної правничої освіти в умовах глобальних викликів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. №2. С. 220–244.

Suggested Citation: Veresha, R. V. (2025). Innovations and Development Prospects of Modern Legal Education in the Context of Global Challenges. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 32(2), 220–244.

Стаття надійшла / Submitted: 31/01/2025

Доопрацьовано / Revised: 31/02/2025

Схвалено до друку / Accepted: 30/06/2025